

GLOBALLASHUV
SHAROITIDA
TADBIRKORLIK VA
KICHIK BIZNESNI
RIVOJLANTIRISHNING
DOLZARB MASALALARI

Namangan muhandislik-texnologiya instituti 15-16-aprel, 2022-yil

II TOM

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ЁШЛАРДА ТАДБИРКОРЛИК
ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ

Г.О.Очилова, Н.Э.Шукуржонова
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация: Мазкур мақолада ёшларнинг тадбиркорликка мойиллиги ва ишбилармонлик мотивацияси йўналишларини ота-онадаги установакалар билан боғлиқлиги, тадбиркорлар оиласида тарбияланаётган фарзанларининг тадбиркорликка қизиқишлари, бизнес қобилиятлари шаклланишининг ижтимоий-психологик хусусиятларини ўрганишга қаратилган изланишларнинг натижалари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: бизнес қобилият, мотив, бизнесда роллар тақсимоли, муваффақиятга эришиш мотивацияси, установакалар, оиладаги шахслараро муносабатлар.

Аннотация: В этой статье результаты детей молодежи заинтересованы в предпринимательстве и социальных интересах мотивации предпринимательства, результаты исследований, направленных на изучение социально-психологических свойств бизнес-способностей, результаты исследований, направленных на изучение формирования деловых навыков.

Ключевые слова: распространение бизнес-способностей, мотив, бизнес, последующая мотивация, взаимосвязь межличностных отношений.

Abstract: In this article, the results of the children of youth are interested in entrepreneurship and the social interests of entrepreneurship motivation, the results of research aimed at studying the socio-psychological properties of business abilities, the results of research aimed at studying the formation of business skills.

Keywords: dissemination of business abilities, motive, business, subsequent motivation, interrelation of interpersonal relations.

Маълумки, замонавий иқтисодий шароитларда индивидуал меҳнат фаолияти бандлик муаммосини ечишнинг самарали усулларида бири ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган маросимдаги нутқида “Биз бундан буён ҳам аҳолимизнинг даромади ва турмуш даражасини мунтазам яхшилаб боришга жиддий аҳамият қаратамиз. Юртимизда ижтимоий муаммоларни ҳал этишнинг ўзига хос янги тизими яратилганидан барчангиз яхши хабардорсиз. “Темир дафтар”, “аёллар дафтари”, “ёшлар дафтари”, “меҳр дафтари”, “маҳаллабай” ишлаш усуллари айнан шу мақсадда жорий этилмоқда”²⁶.

Меҳнат жабҳасига мустақил йўл олган ёшлар характеридаги айрим ўзгаришлар профессионал фаолиятнинг янги тамойилларини юзага келишига сабаб бўлиб, ҳулқ-атворнинг ноанъанавий стратегиясини намоён қилади. Шунинг учун, у фақатгина оилавий шарт-шароитни яхшилаш воситаси ҳисобланмай, балки иқтисодиётни ривожлантириш механизми сифатида ҳам намоён бўлади. “Оилавий бизнес”да ўспириннинг ижтимоийлашуви ота-она таъсири доирасида рўй берганлиги боис, улардаги истеъмолчилик муносабатлари кўлами кичик даражада бўлиши мумкин. Шунингдек, ижтимоийлашув жараёнида меҳнатсеварлик, масъулиятлилик, муваффақиятга эришиш мотиви каби тушунчаларни англанилиши ўспиринлардаги ижобий шахсий сифатларнинг шаклланишига асос бўлади. Ёшларнинг “оилавий бизнес”даги иштироки таълим олишга халақит бермайди, аксинча, уларга пул ишлаб топиш имкониятини яратади. “Оилавий бизнес” турли хил даражада цивилизациялашган тадбиркорликнинг шаклланишига туртки берувчи ижтимоий муҳитни яратиши мумкин. Жумладан, оила аъзолари ўртасида

²⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган нутқи. 2021 йил 31 август. lex.uz

бандликни самарали тақсимлаш, уларни ҳар бирининг қобилияти, билими, тафаккури, маълумотлилик даражаси ва имкониятларини ижобий баҳолаш заруриятини келтириб чиқаради. Шу боис, оила аъзоларининг бирида тадбиркорлик фаолияти учун лаёқат ва ташкилотчилик қобилияти бўлиши шарт. Тадбиркорлик фаолиятида муваффақиятга эришиш – мақсадга интилишдаги матонат, таваккалчиликка тайёрлик, ўзига ишончлилик, мослашувчанлик, шахсий жавобгарлик ҳисси, киришувчанлик, турли маълумотларни тез йиғиш ва улардан фойдаланиш қобилияти каби шахсий сифатлар мажмуасининг шаклланишига боғлиқдир. Бунинг учун, “оилавий бизнес” шароитида, барча шахсий сифатларни ўзида жамлаган алоҳида бир кишининг бўлиши шарт эмас. Оиладаги ҳар бир аъзонинг кучли ва кучсиз жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда, ишлаб чиқаришда жараёнида бажарадиган ролини ҳамда шахсий салоҳиятини максимал даражада очиб беришга хизмат қиладиган бандликни мақбул равишда тақсимлаш мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, ёш авлод куч-қуввати билан катталар тажрибасини мувофиқлаштириш ҳам самарали механизмлардан бири ҳисобланади. Хусусан, ёшлардаги тез ўзлаштириш қобилияти ва инновацион салоҳият мавжуд муаммони ҳал этиш жараёнига нисбатан стандартлашмаган ёндашувни келтириб чиқариши мумкин. Тадбиркорликни ривожлантириш, ёшлар ва хотин-қизларни даромадли меҳнат билан банд қилишга йўналтирилган дастурлар доирасида сўнгги 3 йил давомида 600 мингдан зиёд аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига 15 триллион сўмдан ортиқ миқдорда имтиёзли кредитлар ажратилган. Айтиш жоизки, юртимизда оилавий тадбиркорликнинг ҳуқуқий асослари бир қатор меъёрий – ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган. Бош Қомусимизнинг 53-моддасига мувофиқ, бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилмаҳил шаклллардаги мулк ташкил этади. Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди. Бундан ташқари, “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуннинг 7 - моддасида жисмоний шахслар юридик шахс ташкил этмаган ҳолда биргаликдаги тадбиркорлик фаолиятини эр-хотиннинг умумий мол-мулки негизида улар томонидан амалга ошириладиган оилавий тадбиркорлик шаклида амалга ошириш мумкинлиги назарда тутилган. Қонунда белгиланишига кўра, оилавий корхоналар фаолияти соҳасида юридик шахслар учун белгиланган солиқ ёки ягона ер солиғи тўлаш назарда тутилган фаолият турларини амалга оширишлари мумкин. Бунда оилавий корхоналар фаолиятининг асосий соҳалари истеъмол товарлари ишлаб чиқариш ва сотиш, шунингдек, хизматлар кўрсатиш ва сервис бўйича фаолият ҳисобланади. Фаолият турлари рўйхатига ҳунармандчилик фаолияти ҳам киритилади. Оилавий тадбиркорликда микрофирмалар ва кичик корхоналарга ўхшаш молиявий ҳужжатлар ва статистик ҳисоботлар юритади. Оилавий бизнес иштирокчилари ўртасидаги ўзаро меҳнат муносабатлари улар томонидан меҳнат қонунчилигига асосан мустақил равишда тартибга солинади. Оилавий бизнес ва ёлланган ишчилар ўртасидаги ўзаро муносабатлар эса меҳнат қонунчилигида белгиланган меҳнат шартномаси билан амалга оширилади. Оилавий бизнес иштирокчилари эса нафақат мол-мулки негизидagi эр-хотинлар, балки Ўзбекистон Республикаси Оила кодексидa белгиланганидек (57-59-моддалар) қариндошлик ҳамда қуда-андачилик муносабатларида бўлган меҳнатга лаёқатли ёшга етган оиланинг бошқа аъзолари ҳам бўлишлари мумкин. Шунингдек, оилавий бизнес, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан аниқланган рўйхатга кўра, ўзи ишлаб чиқарган халқ бадийи хунармандчилиги ва амалий санъати буюмларини сотишдан олинган тушумлар бўйича ягона солиқ тўловини тўлашдан озод қилинадилар. Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда оилавий тадбиркорликнинг ҳуқуқий кафолатларини такомиллаштириш келажақда нафақат оила ривожига, балки мамлакат тараққиётига хизмат қиладди. Шунингдек, оилавий тадбиркорлик соҳасида, айниқса қишлоқ жойларида барқарор янги иш жойларини ташкил этиш ҳисобига, ҳозирги вақтда норасмий секторда меҳнат фаолиятини амалга ошираётган ишчи кучларни, шу жумладан меҳнат шартномасини расмийлаштирмасдан тадбиркорларга ёрдам бераётган оила аъзоларини расмий бандлик соҳасига босқичма-босқич жалб этишни таъминлайди.

Хулоса ва таклифлар сифатида эътироф этиш керакки, бугунги глобаллашув жараёнлари давом этаётган бир даврда, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ва ушбу секторда аёллар меҳнатининг ролини ошириш масалалари давлатимиз иқтисодиётининг ҳар томонлама юксалишида алоҳида аҳамият касб этади. Сўнги йилларда аёллар меҳнатидан фойдаланиш ва бундай меҳнатни самарали амалга татбиқ этиш мақсадида бир қатор меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди. Аёллар меҳнатини кенгайтириш ва имкониятлар яратиб бориш борасидаги меъёрий ҳужжатлар асосида иқтисодиётни бошқаришни янгича ташкил этишнинг энг замонавий услуб ва қулайликларига эришилмоқда. Шу нуқтаи назардан аёлларнинг жамиятдаги ўрни, уларни кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришдаги ҳиссаси тўғрисида мулоҳазалар бугунги кунда ўзига хос долзарблигича қолмоқда.

Демак, бугунги кунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришда аёллар меҳнатининг ролини ошириш ва уни амалда кенг қўллашнинг ҳуқуқий жиҳатлари бўйича орттирилган ижобий тажриба мавжуд, аммо аёлларнинг меҳнат фаолиятларини янада яхшилаш мақсадида амалга ошириладиган вазифалар кўламини кучайтириш, қолаверса, энг муҳими уни ҳуқумат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини кенгайтириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ochilova, G. (2021). Замонавий ахборот технологиялари асосида педагогик фаолиятни ташкил этиш йўналишлари. *Архив научных исследований*, 37(1).
2. Gulnoza, O., Gulnora, M., & Dilafruz, M. (2021). Ways to Develop Independent Student Skills in an Integrated Education System. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 1(7), 142-144.
3. Ochilova, G. (2021). Ёшларни тадбиркорликка психологик жиҳатдан тайёрлашда оилавий ижтимоийлашувнинг роли. *Архив научных исследований*.
4. Ochilova, G. (2021). Гендерные особенности влияния семейного бизнеса на мотивацию предпринимательства у молодежи. *Архив научных исследований*, 37(1).
5. Очилова, Г. О., & Мусаханова, Г. М. (2019). Гендерные аспекты семейного бизнеса в Узбекистане. *Проблемы науки*, (4 (40)), 87-89.
6. Очилова, Г. О. Оилавий тадбиркорлик–гендер тадқиқотлар объекти сифатида. *Оиланинг долзарб муаммолари: устувор вазифалар ва ривожланиш истиқболлари. // Республика «Оила» илмий-амалий Маркази ва «Оила» Кодексининг*, 10, 39-41.
7. Ochilova, G. (2021). Мотивированность молодежи к предпринимательского деятельности. *Архив научных исследований*.
8. Ochilova, G. (2021). Ёшлардаги тадбиркорлик қобилияти шаклланганлигининг гендер хусусиятлари. *Архив научных исследований*.
9. Hayitov, O. E., & Ochilova, G. O. (2010). *Business Psychology*.
10. Ochilova, G. O., & Botirov, E. H. (2021). Study Of Gender Relationship In Family Business And Entrepreneurship. *The American Journal of Applied sciences*, 3(05), 251-256.
11. Odilovna, O. G. (2021). Mechanisms of Studying Gender Relationship in the Context of Economic Digitalization. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(7), 225-228.
12. Ochilova, G. O. (2020). Empirical research results of family business influence on children's motivation for entrepreneurship. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Great Britain. Progressive Academic Publishing. Research Impact Factor: RIF*, 3, 8.
13. Adilovna, O. G., & Khayitovich, B. E. Gender features of the impact of family business on youth entrepreneurship motivation.
14. Ochilova, G. (2021). Ахборот-коммуникация технологиялари воситаларидан таълим жараёнларида фойдаланиш имкониятлари. *Архив научных исследований*, 37(1).

ИНДИВИДУАЛ МЕХНАТ ФАОЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНИШИ - ОИЛАВИЙ
ТАДБИРКОРЛИҚДА БАНДЛИК МУАММОСИНИ ЕЧИШНИНГ САМАРАЛИ
УСУЛИДИР

Г.О.Очилова, Г.М.Мусаханова

E-mail: gulnozaochilova5505@gmail.com

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация: Мазкур мақолада оилавий бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш, оилада тарбияланаётган ёшларнинг тадбиркорликка мойиллиги ва бизнес қобилиятларининг ижтимоий-психологик хусусиятларини ўрганишга қаратилган изланишларнинг натижалари кўриб чиқилган. Жумладан, оилавий бизнес, тадбиркорлик, фермерлик, мотивация, мотив, гендер муносабатлар, роллар тақсимооти каби омилар ёшлардаги тадбиркорлик мотивациясига таъсирини ўрганишнинг услубий асослари, тамойиллари, таъриба натижаларидан олинган маълумотлар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: оилавий бизнес, тадбиркорлик, бизнес қобилият, фермерлик, мотивация, мотив, гендер муносабатлар, роллар тақсимооти, гендер тенглик.

Аннотация: В данной статье рассматриваются результаты исследования, направленного на изучение социально-психологических особенностей к развитию бизнеса, предрасположенности и способностей к предпринимательству у молодёжи в различных по составу семьях. В частности анализируются методические принципы изучения влияния на мотивацию у молодёжи таких факторов как семейный бизнес, предпринимательство, фермерство, мотив, мотивация, гендерные отношения, распределение ролей.

Ключевые слова: семейный бизнес, предпринимательство, способность к бизнесу, фермерство, мотивация, мотив, гендерные отношения, распределение ролей, гендерные равенство.

Annotation: This article discusses the results of a study aimed at studying the socio-psychological characteristics of business development, the disposition and ability to entrepreneurship of young people in different families. In particular, the methodological principles of studying the impact on youth motivation of such factors as family business, entrepreneurship, farming, motive, motivation, gender relations, and the distribution of roles are analyzed.

Keywords: family business, entrepreneurship, business ability, farming, motivation, motive, gender relations, distribution of roles.

Бугунги кунда замонавий иқтисодий шароитларда индивидуал меҳнат фаолияти бандлик муаммосини ечишнинг самарали усулларида бири ҳисобланади. Меҳнат жабҳасига мустақил йўл олган ёшлар характеридаги айрим ўзгаришлар профессионал фаолиятнинг янги тамойилларини юзага келишига сабаб бўлиб, хулқ-атворнинг ноанъанавий стратегиясини намоён қилади. Шунинг учун, у фақатгина оилавий шарт-шароитни яхшилаш воситаси ҳисобланмай, балки иқтисодиётни ривожлантириш механизми сифатида ҳам намоён бўлади. “Оилавий бизнес”да ёшларнинг ижтимоийлашуви ота-она таъсири доирасида рўй берганлиги боис, улардаги истеъмолчилик муносабатлари кўлами кичик даражада бўлиши мумкин. Шунингдек, ижтимоийлашуви жараёнида меҳнатсеварлик, масъулиятлилик, муваффақиятга эришиш мотиви каби тушунчаларни англанилиши ёшлардаги ижобий шахсий сифатларнинг шаклланишига асос бўлади. Ёшларнинг “оилавий бизнес”даги иштироки таълим олишга халақит бермайди, аксинча, уларга пул ишлаб топиш имкониятини яратади. “Оилавий бизнес” турли хил даражада цивилизациялашган тадбиркорликнинг шаклланишига туртки берувчи ижтимоий муҳитни яратиши мумкин. Жумладан, оила аъзолари ўртасида бандликни самарали тақсимлаш, уларни ҳар бирининг

48	Б.Б.Мирзахоликов. Пандемия даврининг кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятига таъсири масалалари.....	136
49	М.М.Мирхайдарова. Қимматли қоғозлар бозорида тижорат банкларининг операцияларини самарадорлигини ошириш масалалари....	140
50	Я.И.Сирожиддинова, С.А.Хамраева, Ш.А.Усмонова, З.У.Жовлиева. Халқаро стандарт талабларига уйғунлаштирилган ўздст 3191:2017 “ўт ўчирувчи ходимлар кийимига қўйилган техникавий шартлар”ига мос келувчи оловбардош матони сифат кўрсаткичларини тадқиқи.....	142
51	М.М.Бустонов. Тадбиркорликнинг иқтисодий ва маънавий-маърифий аҳамияти.....	145
52	Н.Б.Хайдарова. Ёшлар тадбиркорлиги ва унинг рақамли иқтисодиётдаги ўрни.....	146
53	М.Н.Бустонов. Узоқ муддатли иқтисодий ўсишни таъминлаш.....	149
54	М.Н.Бустонов. Иқтисодий ўсиш назарияси.....	151
55	Ж.Неъматжонов. Иқтисодий ресурслардан фойдаланиш ва унинг самарадорлик кўрсаткичлари.....	153
56	И.А.Носиров. Вопросы менеджмента и организации управленческого учета в кластерных хозяйствах.....	156
57	Н.Ғ.Орифжонов. Саноат корхоналарида сифатли маҳсулотлар ишлаб чиқаришда Германия тажрибаси.....	159
58	О.Ғ.Ножилаев. Korxonalarda buxgalteriya hisobi va uni yuritish tartibining maqsadi, vazifalari va tamoyillari.....	163
59	Ғ.О.Очилова, Н.Э.Шукуржонова. Рақамли иқтисодиёт шароитида ёшларда тадбиркорлик қобилиятларини шакллантириш механизмлари..	166
60	Ғ.О.Очилова, Ғ.М.Мусаханова. Индивидуал меҳнат фаолиятини шаклланиши - оилавий тадбиркорликда бандлик муаммосини ечишнинг самарали усулидир.....	169
61	Р.И.Эгамбердиев, З.Илхомиддинова. Пандемия даврининг ўзбекистон иқтисодиётига хусусан, кичик бизнес ва тадбиркорлик соҳасига таъсири ва уни юмшатиш чора тадбирлари.....	172
62	Р.И.Эгамбердиев. Давлатнинг пандемия даврида тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш масалалари.....	177
63	Б.Иброхимов, Б.Ш.Йўлдашев. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш стратегиясининг ҳаётий ва аниқ вазибаларини бажарилиши ҳамда унинг самарадорлиги.....	180
64	Б.Иброхимов, Б.Рахимов. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларнинг сув тежовчи сугориш технологияларларни жорий этиш ва унинг самарадорлиги.....	182
65	Р.А.Алижонов, Э.А.Муминова. Глобал иқтисодиёт шароитида Ўзбекистонда тўқимачилик тармоғини ривожланиш масалалари.....	186
66	С.Б.Бабажанов. Иқтисодиётда рақамли технологияларни жорий этиш – жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг механизми сифатида....	189
67	С.С.Убаева, К.У.Хамидова, Ғ.А.Худайназарова. Содержание потребностей социального субъекта.....	191
68	Т.И.Мусрединова. Развитие цифровой экономики и малое предпринимательство.....	194
69	И.Махкамов, Х.М.Шаҳобов. Томорқа хўжалигини ривожлантириш-камбағаллик муаммосини ҳал этишнинг муҳим омили.....	197
70	Э.Д.Усмонов. Ўзбекистонда аҳоли турмушининг сифат даражаси таҳлили ва фаровонлигини ошириш масалалари.....	203

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

**Xalqaro miqyosdagi ilmiy-amaliy amjuman
MAQOLA VA TEZISLAR TO'PLAMI**

Texnik muharrir: O. Qodirov

**Namangan shahar, Kosonsoy ko'chasi 7-uy.
Namangan muhandislik-texnologiya instituti**

NAMANGAN 2022